

*М.Я. Сегай,
професор
(Київський регіональний центр
Академії правових наук України)*

*В.С. Бондар,
старший науковий співробітник
(Луганський державний
університет внутрішніх справ
ім. Е.О.Дідоренка)*

Інтегративна модель використання спеціальних криміналістичних знань у кримінальному судочинстві

Ключові слова: криміналістичні знання, форми, види, обліки.

Криміналістичні знання, які отримані на загальнопрофесійному юридичному рівні, перетворюються у спеціальні тоді, коли виникає потреба в їх подальшій спеціалізації і процесуальному відокремленні носіїв таких знань від суб'єктів доказування у кримінальному судочинстві [2].

Діюче законодавство визначає лише дві основні форми застосування спеціальних (у тому числі криміналістичних) знань: участь спеціаліста при проведенні окремих слідчих (судових) дій та судову експертизу.

Між тим, багаторічна практика діяльності експертної служби органів внутрішніх справ з техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів свідчить про застосування трьох видів криміналістичних знань: 1) участі спеціаліста-криміналіста у проведенні слідчих дій; 2) проведення обліків по конкретних видах кримінальних справ; 3) проведення криміналістичних експертиз [2; 3, 296].

Однак всі зазначені види застосування спеціальних криміналістичних знань поки що не створюють інтегровану взаємодіючу систему, скріплену єдиними методоло-

гічними, організаційними та правовими засадами.

По-перше, облікова діяльність не має процесуального статусу і не є повноправною формою застосування спеціальних криміналістичних знань, вона носить факультативний та довідковий характер, а отримані результати не мають доказового значення. По-друге, на законодавчому рівні не визначені функції спеціаліста-криміналіста при проведенні слідчих дій та процесуальна форма фіксації їх результатів [4, 89–91; 6; 7, 153]. По-третє, процес техніко-криміналістичного забезпечення відбувається без повного врахування інформаційних можливостей криміналістичної характеристики конкретних видів злочинів. Це призводить до відсутності чіткої кореляції зазначених видів спеціальних криміналістичних знань та дискретності процесу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

Зважаючи на це, реалізація завдання оптимізації техніко-криміналістичного забезпечення має ґрунтуватися на можливостях системного, діяльнісного (прак-

сеологічного) та комплексного підходів, використання яких дає змогу розглядати діяльність як систему, розділяти її на елементи, простежувати функції кожного з них і зв'язки (структуру системи) між ними та завдяки утвореній теоретичній перспективі будувати відповідну модель будь-якої системи діяльності – кримінальної, криміналістичної (облікової, експертної тощо), ґрунтуючись на криміналістичному вченні про сліди, що є методологічною основою використання спеціальних криміналістичних знань в різних видах діяльності.

Дана система містить перспективи подальшого вдосконалення шляхом створення **інтегративної моделі**, як інструменту оптимізації процесу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів за допомогою диференціації та взаємодії всіх процесуальних форм спеціальних криміналістичних знань, направлених на встановлення юридично значимих фактів минулої події в процесі доказування.

Практична реалізація запропонованої концепції інтегративної моделі використання спеціальних криміналістичних знань в розслідуванні конкретних видів (підвидів, категорій, груп) злочинів обумовлена специфікою пізнання фактів про скоєний злочин, отже потребує розробки не тільки правової та організаційної, а й відповідної науково-методичної бази, інформаційного середовища, що повинно забезпечити ефективну взаємодію всіх елементів моделі та їх оптимальне застосування.

Тому постає слушною думка В.Є. Корноухова, що процес пізнання при розслідуванні злочинів не може обмежуватися лише емпіричним знанням, "... воно передбачає як обов'язковий елемент застосування раціональних прийомів пізнання та, як результат цього, досягнення більш високого логічного рівня з притаманним йому складним вихідним характером знання" [5, 17].

Можливість пізнання події злочину в кожному конкретному випадку полегшується завдяки низці закономірностей, які властиві утворенню, виявленню, фіксації, вилученню, оцінці, дослідженню та використанню зазначених даних. Їх пізнання

складає одне з завдань криміналістичної науки, адже пізнані закономірності отримують відображення в її (науці) категоріях та систематиці (класифікаціях, структурах, системах).

Однією з цих закономірностей є ситуаційна повторюваність процесів утворення та зникнення доказів, що надає змогу типізувати їх, визначити коло типових відображуваних та відображаючих об'єктів і доказів.

При цьому доцільно взяти до уваги думку Р.С. Белкіна та А.І. Вінберга, які зазначають, що, беручи участь у процесі утворення змін опосередковано через відображувані та відображаючі об'єкти, а також через засоби відображення, об'єкт злочину репрезентується в акті відображення діями та предметом посягання, а суб'єктивна сторона – лише діями [1, 25]. Всі ці елементи в сукупності, формуючи систему характерних слідів, цікавлять суб'єкта пізнання як з позиції їх встановлення, так і як засоби, що дають змогу проникнення в сутність злочину, скласти його повну криміналістичну характеристику, під якою розуміється система об'єктивних даних про механізм злочинного діяння, типових відображаючих та відображуваних об'єктів, взаємодіючих в процесі вчинення злочину, про особливості та джерела фактичної інформації, що формується ними, та має значення для вирішення завдань кримінального судочинства, шляхом застосування обумовлених ними криміналістичних засобів, прийомів та методів.

Отже, застосування запропонованої інтегративної моделі спеціальних криміналістичних знань через призму криміналістичної характеристики злочину надасть змогу:

- створити первинний облік кримінальних справ для проведення моніторингу нерозкритих злочинів;
- уніфікувати первинний документ обліку (інформаційно-пошукову картку) на вилучені в результаті огляду місця події сліди та речові докази;
- сформувати модель механізму вчиненого злочину та визначити ймовірні

місця пошуку відсутньої інформації про злочин та його учасників.

Подальша практична реалізація запропонованої теоретичної концепції передбачає наступне.

1. Стосовно облікової діяльності:

а) визначити процесуальний статус спеціаліста-криміналіста по веденню обліків у кримінальних справах та процесуальну форму їх використання, для чого внести в КПК України розділ (норму) “Висновок спеціаліста установи, яка здійснює облік по кримінальних справах”;

б) організаційно відокремити підрозділи з облікової діяльності;

в) вдосконалити науково-медичні засади пошукового аналізу та техніко-криміналістичних засобів його проведення шляхом об’єднання інформаційних можливостей способу вчинення злочину та слідових комплексів на основі документа первинного обліку – інформаційно-пошукової картки, яка має складатися спеціалістом-криміналістом за результатами проведення огляду місця події.

2. Стосовно участі спеціаліста криміналіста в проведенні слідчих дій:

а) надання статусу самостійного процесуального суб’єкта (шляхом прийняття в КПК України спеціального підрозділу “Участь спеціаліста у проведенні слідчих дій”) з чітким визначенням його функцій та форм їх фіксації, зокрема:

- виявлення, фіксацію та вилучення доказів під час проведення слідчих дій та форму їх фіксації, як обов’язкового додатку до протоколу слідчої дії з об’єктивним відображенням отриманих результатів;
- підготовки матеріалів до проведення судових експертиз;

Список літератури:

1. *Белкин Р.С., Винберг А.И.* Криминалистика. Общетеоретические проблемы. – М.: Юрид. лит., 1973. – 264 с.
2. *Гончаренко В.И.* Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (методологические вопросы). – К.: Вища школа, 1980. – 160 с.
3. *Гусев А.В.* О концепции неэкспертной реализации специальных криминалистических познаний в уголовном судопроизводстве // Ученые-криминалисты и их роль в совершенствовании

– складання первинної інформаційно-пошукової карти для постановки кримінальної особи на облік;

б) з метою спеціалізації спеціалістів-криміналістів з техніко-криміналістичного забезпечення розслідування окремих видів злочинів здійснити відповідну організаційну структурування підрозділів експертної служби МВС України шляхом утворення окремих підрозділів на рівні НДЕКЦ в областях;

в) для належного науково-методичного забезпечення діяльності спеціаліста-криміналіста, останній повинен володіти кримінально-правовими ознаками злочинів, які отримують відображення у відповідній криміналістичній характеристиці злочину.

3. Стосовно експертно-криміналістичної діяльності.

а) в чинному кримінально-процесуальному законодавстві врегулювати порядок призначення і проведення комплексних експертиз;

б) вдосконалити науково-методичні засади реалізації експертної ініціативи для комплексного підходу до вирішення ситуаційних, діагностичних та ідентифікаційних завдань;

в) сприяти впровадженню новітніх експертних технологій для діагностики та автоматизованого пошуку шуканих об’єктів під час здійснення моніторингу кримінальних справ.

Запропонована інтегративна модель використання спеціальних криміналістичних знань сприятиме оптимізації техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

научных основ уголовного судопроизводства: Матер. вузов. юбил. науч.-прак. конф. (к 85-летию со дня рождения Р.С. Белкина): в 2-х ч. Ч. 1. – М.: Академия управления МВД России, 2007.

4. *Гусев А.В.* О совершенствовании правовых основ криминалистической регистрации // Вестник криминалистики. – М.: Спарк, 2006. – Вып. 3(19).

5. Курс криминалистики. Общая часть / Отв. ред. В.Е. Корноухов. – М.: Юристъ, 2000. – 784 с.

6. *Пацко В.И.* Научные и методические основы организации и использования экспертно-криминалистических учётов органов внутренних дел Украины: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Украинская академия внутренних дел. – Киев, 1995. – 179 с.

7. *Стринжа В.К., Надгорний Г.М., Сегай М.Я.* Процесуальні питання використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві // Вісник АПрНУ. – 1994. – № 2.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы использования специальных криминалистических знаний в уголовном судопроизводстве; формы использования таких знаний, их виды. Обосновывается необходимость создания интегративной модели использования специальных криминалистических знаний как инструмента оптимизации процесса технико-криминалистического обеспечения расследования преступлений.

SUMMARY

The article depicts main questions of using special knowledge in judiciary forms of using such knowledge and their types. Necessity of forming (making) integrative model of using criminal knowledge as an instrumental process of technical-criminality supporting of crimes investigation is grounded in the article.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики.

Подано 23.05.08